

Szakmai beszámoló

A munkanélküliek vállalkozóvá válását támogató programok a legtöbb fejlett, és számos fejlődő, illetve felzárkózó országban képezik részét az aktív munkaerőpiaci eszköztárnak. Noha egyre bővülő irodalom vizsgálja ezeknek a programoknak a hatásosságát, a tanulmányok döntően fejlett országok adatain alapulnak. A kevés kivétel egyike O'Leary (1999) tanulmánya, mely a lengyel mellett a 90-es évek közepén elérhető magyar vállalkozóvá válást támogató programot is vizsgálta. A kutatás azonban kis mintán, önbevallásos kérdőív segítségével, kontroll változók szűk körének felhasználásával, érzékenység vizsgálat nélkül történt, így megállapításai csak korlátozottan fogadhatók el. Célunk ezért az volt, hogy frissebb, széleskörű adminisztratív adatok felhasználásával találjunk választ számos olyan szakpolitikai szempontból is fontos kérdésre, melyre a korábbi kutatások nem adtak választ. Előzetesen a következő kutatási kérdéseket fogalmaztuk meg:

1. A hosszabb időszakra adott támogatások hatásosabbak-e?
2. Milyen egyéni jellemzők mentén számíthatunk nagyobb hatásra?
3. Tudunk-e holtteher-veszteséget azonosítani?

A kutatás első szakaszában alaposan átnéztük a meglévő irodalmat, valamint az intézményi környezetet, ami egyrészt a programkiírások elemzését foglalta magában, másrészt interjúkat folytattunk a munkaügyi ellátó rendszer különböző szintjein dolgozó döntéshozókkal és szakértőkkel. Emellett mélyrehatóan elemeztük a rendelkezésünkre álló kapcsolt adminisztratív adatbázist. Az előkészítő munka eredményeképpen némileg módosítottuk az eredeti kérdéseinket, mivel kiderült, hogy a különböző hosszúságú támogatások, alapvetően a programból való lemorzsolódást mutatják, nem pedig a támogatás mértékének a különbözőségét. Ezért a kutatás során alapvetően az egyéni jellemzők mentén vizsgáltuk a heterogenitás hatását a program hatásosságára. Noha a holtteher-veszteség szigorú azonosítása, illetve cáfolása adathiány miatt nem valósulhatott meg, az ilyen irányú kutatásunk melléktermékeként több fontos, a vállalkozóvá váló munkanélküliek viselkedésére vonatkozó eredményt kaptunk, mely hatással lehet a jövőben kialakítandó programokra is. A kutatás során eddig két műhelytanulmányt jelentettük meg, az első a szelekcióval, míg a második a hatásvizsgálattal kapcsolatos eredményeinket tartalmazza. Ez utóbbit a Social Policy and Administration lapba is leadtunk, mely a terület legrégebbi, Q1-es, vezető folyóirata, a tanulmányunk jelenleg elbírálás alatt van.

1. Szelekció

A szelekció kapcsán alapvetően két kérdés megválaszolása volt fontos, az egyik, hogy mely tényezők hatnak arra, hogy egy munkanélküli a vállalkozóvá válást támogató programba kerüljön, illetve, hogy azok a munkanélküliek, akik valamilyen ok miatt nem vettek részt ilyen programban, milyen tényezők hatására válnak mégis vállalkozóvá. Az első kérdés megválaszolása több lépcsőben történt. Először egy külön kutatás keretében vizsgáltuk a programba kerülésre ható tényezőket, majd ezen kutatás tapasztalatait beépítve a hatásvizsgálat keretében készült el a végleges szelekciós modell és becslés. Érdeemes megemlíteni, hogy a hatásvizsgálat során két kontrollcsoportot képeztünk, az első kontrollcsoportba az összes olyan munkanélküli bekerült, aki a jogosultsági feltételek alapján részt vehetett volna a programban 2011 első félévében, de mégse vett részt, míg a második kontrollcsoportba csak azok az első kontrollcsoportbeli személyek kerülhettek be, akik a kezelttekkel egy időben léptek ki a munkanélküliségből. Eredményeink alapján mindkét minta esetében a korral nő a programban való részvétel, de a hatás nem lineáris, egy bizonyos koron túl csökken a kezeltté válás valószínűsége. Az előzetes eredményekkel szemben a nemnek egyik modellben sem volt szignifikáns hatása a kezeltté válásra. A végzettség hatása ugyanakkor szignifikáns és pozitív, minél képzetesebb a munkanélküli, annál nagyobb az esélye, hogy részt vesz a programban. A kezeltté válás valószínűségét növeli az is, ha az egyén korábban volt már vállalkozó. Bármilyen aktív munkaerőpiaci programban való részvétel a munkanélküliségből való kilépést megelőző két évben, növeli a kezeltté válás valószínűségét, de csak az első kontrollcsoportot tartalmazó mintán. Hasonló megállapítást tehető a kilépést megelőző két évben munkanélküliként töltött hónapok száma esetében: szignifikáns hatást csak az első modell esetében tudtunk kimutatni, és azt találtuk, hogy minél több hónapot volt az egyén munkanélküli a kilépést megelőzően, annál kisebb eséllyel vált kezeltté. Érdeemes megemlíteni, hogy mindkét modell esetében a kilépés előtti hat hónapra vonatkozó teljes munkanélküli segély összege pozitívan, míg a kilépést megelőző 1 évre vonatkozó teljes jövedelem összege negatívan befolyásolta a programba kerülés esélyét. Eredményeink szerint, ha a munkanélküli személy komplex fejlesztést igénylő eljárásban él, az csökkentette a kezelés valószínűségét, azaz az elmaradott térségben élő munkanélküliek kisebb eséllyel váltak kezeltté.

A szelekciós vizsgálat során a második kérdésre vonatkozóan azt találtuk, hogy a támogató program nélkül is a felsőfokú végzettséggel rendelkezők esélyei a legnagyobbak a vállalkozóvá válásra. Érdeemes megemlíteni, hogy a férfiak nagyobb eséllyel váltak vállalkozóvá támogatás nélkül, mint a nők. Ugyancsak nagyon erős tényező a szakértői, értelmiségi utolsó betöltött

állás és a vezető beosztás: a támogatási programban nem részesülők között a korábban vezető beosztást betöltők, illetve ilyen pozíciót keresők válnak leginkább vállalkozóvá a referencia kategóriához képest. A korábban ipari és mezőgazdasági foglalkozásokat betöltők kevésbé esélyesek arra, hogy vállalkozóvá váljanak. Szintén csökken az esélye a vállalkozóvá válásnak, ha a munkanélküli pályakezdő, illetve, ha többedik alkalommal munkanélküli. Jól látszik azonban, hogy a támogatásban nem részesült pályakezdők között is, ha valaki már nem az első munkanélküli periódusában van, akkor valamelyest megnő az esélye annak, hogy vállalkozásba fogjon.

2. Fő eredményünk

A korábbi kutatások túlnyomó többsége arra a következtetésre jutott, hogy ez a fajta támogatás eredményes, és - legalábbis a német adatok alapján - hatékonyságát tekintve sok más aktív munkaerő-piaci programnál jobb. Joggal merült fel a kérdés, hogy vajon a német programhoz sok tekintetben nagyon hasonló magyar támogatás is hasonlóan eredményes-e. Elemzésünket gazdag adminisztratív adatokon, különböző párosítási módszerek felhasználásával végeztük és nagy hangsúlyt fektettünk a modellek robusztussági vizsgálatára is.

Hipotézisünk szerint a német – és sok más hasonló program – vizsgálata során kapott kiemelkedő hatásosság mögött részben az húzódik meg, hogy a jogosultsági feltételeknek megfelelő összes munkanélkülit a kontrollcsoport tagjai közé sorolták, azokat is, akik nem léptek ki a kezeltekkel egy időben a munkanélküliségből. Kutatásunk során arra kerestük a választ, hogy a munkanélkülieknek szánt vállalkozóvá válást elősegítő támogatásnak van-e hatása a foglalkoztatásra, és ha igen, akkor ez a hatás változik-e attól függően, hogy a kontrollcsoport tagjai a kezeltekkel egy időben lépnek-e ki a munkanélküliségből, vagy sem. Eredményeink szerint a támogatás mindkét esetben pozitív hatással van a foglalkoztatásra, de a hatás erőssége sokkal kisebb, ha a kontrollcsoport tagjai a kezeltekkel egy időben lépnek ki a munkanélküliségből. Az első esetben azt kaptuk, hogy 24 hónappal a programba lépést követően a kezeltek 16,9 százalékponttal nagyobb arányban foglalkoztatottak, vagy vállalkozók, mint a kontrollcsoport tagjai. A kumulatív hatást tekintve azt találtuk, hogy a program befejezésétől számított 24 hónap alatt összesen 4,5 hónappal többet voltak foglalkoztatottak vagy vállalkozók a kezeltek, mint a kontrollcsoport tagjai. Ezek az értékek hasonló nagyságrendűek, mint a korábbi német programok vizsgálatával született eredmények. A második esetben viszont, azaz akkor, amikor a kontroll csoport tagjai a kezeltekkel egy időben léptek ki a munkanélküliségből, a hatás erőssége nemcsak jóval kisebb, hanem bizonytalanabb is volt, mivel a becsült hatások nagy mértékben érzékenyek a nem megfigyelt

heterogenitásra. Eredményeink azt mutatják, hogy bár a program hatásos a munkanélküliek elsődleges munkapiacra való visszavezetésében, a hatás mértéke jóval kisebb, ha azokkal vetjük össze a kezeltet, akik velük egy időben lépnek ki a munkanélküliségből. Ez arra utalhat, hogy a támogatási forma valójában nem annyira hatásos, mint az eddigi tapasztalatok mutatják, ha szigorúbban választjuk meg a kontrollcsoportot.

3. Heterogén hatások

A vizsgált vállalkozóvá válást támogató program egyik figyelemre méltó jellemzője, hogy szinte minden munkanélküli számára elérhető. A meglehetősen laza jogosultsági feltételek miatt valószínűsíthető, hogy a nyújtott támogatás hatása az adott egyén sajátos jellemzőitől függően változik. Azon csoportok azonosítása, amelyek a legnagyobb hasznot húznák a részvételből, segíthetne a jelenleginél célzottabb támogatási program kidolgozásában. E célból olyan jellemzőket kerestünk, amelyeket a foglalkoztatási szolgálatok által könnyen ellenőrizhetők, de amelyekre a korábbi kutatások nem, vagy csak kevés figyelmet fordítottak.

Az egyik ilyen vizsgált jellemző a kilépést megelőző 24 hónapban munkanélküliként eltöltött hónapok száma volt. A teljes mintát két részre osztottuk: az elsőbe azok tartoztak, akik összesen több mint 12 hónapot töltöttek munkanélküliségben, a másodikba pedig azokat, akik a munkanélküliségből való kilépést megelőző 24 hónapban legfeljebb 12 hónapot voltak összesen munkanélküliek. Eredményeink szerint azok a résztvevők, akik a belépést megelőző két évben több hónap munkanélküliséggel rendelkeztek, jobban teljesítenek a foglalkoztatási kilátások tekintetében; az első modell esetében a program végétől számított kumulatív hatás 3,7 hónappal nagyobb, mint a kevesebb hónap munkanélküliséggel rendelkezők esetében. A második modell esetében a különbség még meggyőzőbb, csak a több hónapos munkanélküliséggel rendelkezők körében látunk szignifikáns pozitív kumulatív hatást.

Egy másik fontos jellemző, amelyet érdemes figyelembe venni, hogy az adott személy a programba való belépést megelőzően részesült-e munkanélküli segélyben, vagy sem. Az ilyen ellátások hiánya arra utal, hogy a munkanélküli személy pénzügyi tartalékai valószínűleg korlátozottak, ami hátrányosan befolyásolhatja a vállalkozóvá válás sikerének valószínűségét és azt, hogy az egyének mennyire hajlandóak ezt a kilépési stratégiát követni. Ennek megfelelően a mintát két csoportra osztottuk aszerint, hogy a résztvevők és a nem résztvevők kaptak-e munkanélküli ellátást a munkanélküli státuszukat megelőző hat hónapban. Eredményeink azt mutatják, hogy a támogatás sokkal hatékonyabb azok körében, akik a programba való belépést megelőzően nem kaptak munkanélküli ellátást.

Bár Caliendo és Künn (2015) a német start-up programok keretében egy női munkanélküli minta esetében pozitív hatást mutatott ki a foglalkoztatási eredményekre, az továbbra sem világos, hogy a támogatás a nők foglalkoztatási kilátásaira kifejezettebb hatást gyakorol-e, mint a férfiakéra. Az első modell esetében azt találtuk, hogy a női résztvevők a program végétől számított kumulatív hatás tekintetében 1,56 hónapos különbséggel jobban teljesítenek, mint férfi társaik. A második modellben azonban a férfi és női résztvevők közötti hatásbeli különbség elhanyagolható volt.

Végezetül egy olyan jellemzővel foglalkoztunk, amely még nem volt kutatás tárgya, de lényeges szakpolitikai jelentőségűnek bizonyulhat. A leíró statisztikák azt mutatták, hogy a kezelték és a kontrollcsoport tagjai körében is vannak olyanok, akik már korábban vettek részt valamilyen aktív munkaerőpiaci programban. Ezért ezen jellemző alapján is szétválasztottuk a mintát, és megismételtük a becslést mindkét modell esetében. Az első modell eredményei azt mutatják, hogy a vállalkozóvá válási támogatás hatása erősebb azok körében, akik a belépést megelőző 24 hónapban nem vettek részt munkaerőpiaci programban, mint azok körében, akik korábban már részt vettek legalább egy aktív munkaerőpiaci programban. Hasonló következtetésre juthatunk a második modell esetében is, bár a hatásméretetek sokkal kisebbek, és a belépést követő kumulatív hatások egyik almintában sem szignifikánsak.

4. Holtteher-veszteség

Legjobb tudomásunk szerint eddig nem született olyan tanulmány, mely a vállalkozóvá válást támogató programok esetleges holtteher-veszteségét vizsgálta volna. Holtteher veszteségről akkor beszélhetünk, ha a programban részt vett munkanélküliek támogatás nélkül is vállalkozóvá váltak volna és ugyanolyan sikeresek lettek volna a munkapiacra. Tekintettel arra, hogy Magyarországon minden évben viszonylag nagy számban lépnek ki egyének vállalkozóként, de támogatás nélkül a munkanélküliségből, ezért kísérletet tettünk az esetleges holtteher-veszteség kimutatására. Az adatok és az intézményi környezet alapos vizsgálata feltárta, hogy magának a holtteher-veszteségnek a létét szigorú értelemben nem tudjuk se cáfolni, se kimutatni. Ez részben a szükséges adatok hiányából fakad, nem tudjuk azonosítani azokat a támogatás nélkül vállalkozóvá váló munkanélkülieket, akik jogosultak voltak a támogatásra és pályáztak, de visszautasították őket. Értelemszerűen a holtteher-veszteség vizsgálata során őket ki kellene zárni a kontroll-csoportból. Mindazonáltal azt találtuk, hogy a kezelték a kilépést követően hosszabb ideig maradnak vállalkozók, míg a támogatás nélkül vállalkozóvá válók nagyobb arányban fejezik be a vállalkozói létet úgy, hogy foglalkoztatottá

válnak. Ezeket az eredményeket még nem publikáltuk, mert nagyon érzékenyek a különböző specifikációkra, ezért publikálásra benyújtás előtt további kutatásokat folytatunk erre vonatkozóan.